

SMJERNICE

SMJERNICE ZA IZRICANJE KRIVIČNIH
SANKCIJA U PREDMETIMA NASILJA
NAD ŽENAMA I SEKSUALNOG NASILJA
NAD DJECOM

CRNA GORA
VRHOVNI SUD

**SMJERNICE ZA IZRICANJE KRIVIČNIH
SANKCIJA U PREDMETIMA NASILJA
NAD ŽENAMA I SEKSUALNOG NASILJA
NAD DJECOM**

Podgorica, decembar 2025.

SMJERNICE ZA IZRICANJE KRIVIČNIH SANKCIJA U PREDMETIMA NASILJA NAD ŽENAMA I SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM

Urednica

Valentina Pavličić, predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore

Štampa

3M Makarije

Dizajn

Jovica Tadić

Tiraž

200 primjeraka

Zahvalnost

Ova publikacija je pripremljena uz podršku Evropske unije i Savjeta Evrope. Sadržaj je isključiva odgovornost autora/autorki i ni u kom slučaju ne predstavlja zvanične stavove Evropske unije i Savjeta Evrope.

Sufinansira
Evropska unija

EVROPSKA UNIJA

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Sufinansira i sprovodi
Savjet Evrope

Sadržaj

Predgovor	6
Uvodna riječ	7
Značenje izraza	9
1. UVOD	11
2. SVRHA I CILJ SMJERNICA	15
3. MEĐUNARODNI STANDARDI ZA IZRICANJE KRIVIČNIH SANKCIJA POČINIOCIMA NASILJA NAD ŽENAMA I SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM	19
3.1. Proporcionalnost sankcija i potreba za smjernicama	19
3.2. Otežavajuće okolnosti	22
3.3. Razlozi za izricanje krivičnih sankcija	29
4. MEĐUNARODNE OBAVEZE CRNE GORE U VEZI S IZRICANJEM KRIVIČNIH SANKCIJA POČINIOCIMA NASILJA NAD ŽENAMA I SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM	31
5. SMJERNICE ZA IZRICANJE KRIVIČNIH SANKCIJA U SLUČAJEVIMA NASILJA NAD ŽENAMA I SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM	37
5.1. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti	38
5.1.1. Otežavajuće okolnosti	39
5.1.2. Olakšavajuće okolnosti	42
5.3. Postupanje suda u postupku ocjene predloženog sporazuma o priznanju krivice	44
5.4. Posebnosti u postupcima s maloljetnim licima kao učiniocima krivičnih djela i djecom žrtvama krivičnih djela	44
5.5. Obrazloženje sudskih odluka	45
6. OKOLNOSTI KOJE TREBA CIJENITI PRILIKOM IZRICANJA MJERA BEZBJEDNOSTI IZ ČLANOVA 77 A I 77 B KRIVIČNOG ZAKONIKA CRNE GORE	47
7. DODATNE PREPORUKE ZA SUDSKU PRAKSU	49

Predgovor

Izrada Smjernica za izricanje krivičnih sankcija u predmetima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom realizovana je uz učešće Radne grupe koju je formirala predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore Valentina Pavličić, a koja je okupila predstavnike sudova, s ciljem unapređenja ujednačenosti sudske prakse i jačanja pravne sigurnosti u postupcima koji se odnose na ova naročito osjetljiva krivična djela.

Radnu grupu činile su predsjednica Radne grupe, sudija Apelacionog suda Crne Gore Zorica Milanović, sudija Višeg suda u Podgorici Boris Savić, sutkinja Osnovnog suda u Podgorici Ivana Bečić i savjetnice u Vrhovnom sudu Crne Gore Bojana Bandović i Katarina Kapuci Lakićević.

U izradi Smjernica učestvovala su i konsultantkinje Savjeta Evrope prof. dr Bistra Netkova i Maja Raičević. Njihov stručni doprinos i iskustva u primjeni i razumijevanju međunarodnih standarda, kao i međunarodnih obaveza koje je država preuzela, korišćeni su pri izradi dokumenta.

Stavovi izraženi u ovom dokumentu imaju za cilj jačanje profesionalnih standarda u radu sudova i ne dovode u pitanje nezavisnost sudija u odlučivanju u konkretnim predmetima.

Uvodna riječ

Uvažene kolegice i kolege,

Zadovoljstvo mi je da Vam predstavim Smjernice za izricanje krivičnih sankcija u predmetima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom, koje predstavljaju važan institucionalni iskorak u jačanju kaznene politike, unapređenju ujednačenosti sudske prakse i ispunjavanju obaveza koje proizilaze iz Reformske agende Crne Gore.

Ove Smjernice predstavljaju jasnu odluku pravosuđa da doprinese suzbijanju nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom, jednog od najtežih i društveno najopasnijih oblika povrede ljudskog dostojanstva i tjelesnog i psihičkog integriteta žrtve.

Nasilje nad ženama i seksualno nasilje nad djecom ne mogu se posmatrati isključivo kao individualni čin protiv jedne žrtve. Ono predstavlja napad na temeljne vrijednosti demokratskog društva, pa kaznena politika u ovoj oblasti mora jasno odražavati princip nulte tolerancije prema nasilju nad ženama i seksualnom nasilju nad djecom, jer samo takav pristup može obezbijediti djelotvornu zaštitu žrtava i jačanje povjerenja javnosti u pravosudni sistem. Upravo zato, uloga sudova u ovim predmetima ima poseban značaj – jer se kroz izricanje krivičnih sankcija ne štite samo prava konkretne žrtve, već se afirmišu opšti principi pravde, pravne sigurnosti i povjerenja građana u institucije.

Izrada Smjernica zasnovana je na međunarodnim obavezama Crne Gore, naročito onima koje proizilaze iz Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) i Konvencije o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe (Lanzarote konvencija). Ovi međunarodni instrumenti zahtijevaju da krivične sankcije budu efikasne, proporcionalne i odvraćajuće, uz puno uvažavanje rodne dimenzije nasilja i posebne ranjivosti žrtava.

Takođe, standardi razvijeni u praksi Evropskog suda za ljudska prava jasno potvrđuju da država ima pozitivnu obavezu da obezbijedi djelotvornu zaštitu od nasilja, ne samo kroz normativni okvir, već i kroz njegovu dosljednu primjenu u praksi, tako da izostanak adekvatnog sudskog odgovora, uključujući nesrazmjerno blagu kaznenu politiku i nedovoljno obrazložene odluke, može predstavljati povredu osnovnih prava zaštićenih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

Ove Smjernice su koncipirane kao praktičan i normativno utemeljen alat koji sudijama pruža jasan okvir za individualizaciju kazne, uz puno uvažavanje svih relevantnih okolnosti konkretnog slučaja. One ne predstavljaju ograničenje sudijske nezavisnosti, već njen oslonac. Njihova svrha je da doprinesu predvidljivosti i ujednačenosti sudske prakse, jačanju pravne sigurnosti i razvoju kaznene politike koja istovremeno ima represivnu i snažnu preventivnu funkciju.

Izrada Smjernica ujedno predstavlja konkretan doprinos ispunjavanju mjerila iz Reformske agende Crne Gore, potvrđujući opredijeljenost pravosuđa da aktivno doprinosi jačanju vladavine prava, zaštiti prava žrtava i usklađivanju nacionalne prakse sa najvišim međunarodnim standardima.

Uvjereni smo da će Smjernice predstavljati vrijedan instrument u svakodnevnom radu sudova i da će doprinijeti izgradnji kaznene politike koja jasno poručuje da nasilje nad ženama i seksualno nasilje nad djecom neće biti tolerisano, te da je zaštita ljudskog dostojanstva trajna obaveza pravosudnog sistema i društva u cjelini.

Iskreno Vaša,

Predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore
Valentina Pavličić

Značenje izraza

Dijete: Prema članu 1 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta „dijete je svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života“.

Ranjive kategorije lica: Prema članu 21 Direktive 2013/33/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 26. juna 2013. godine ranjive kategorije lica su: maloljetnici, maloljetnici bez pratnje, osobe s invaliditetom, starije osobe, trudnice, samohrani roditelji s maloljetnom djecom, žrtve trgovine ljudima, osobe s teškim bolestima, osobe s mentalnim poremećajima i osobe koje su bile izložene mučenju, silovanju ili drugim teškim oblicima psihološkog, fizičkog ili seksualnog nasilja, kao što su žrtve sakaćenja ženskih genitalija.

Položaj ranjivosti: Prema Direktivi (EU) 2024/1712 Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. juna 2024. godine kojom se zamjenjuje Direktiva 2011/36/EU o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava, položaj ranjivosti znači stanje u kojem dotična osoba nema stvarnu ili prihvatljivu mogućnost, osim da se podvrgne zloupotrebi kojoj je izložena.

Nasilje nad ženama, prema Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja and ženama i nasilja u porodici (član 3), predstavlja povredu ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i podrazumijeva sve radnje rodno zasnovanog nasilja koje rezultiraju ili će vjerovatno dovesti do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede ili patnje za žene, uključujući prijetnje takvim radnjama, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešava u javnom ili privatnom životu.

Nasilje u porodici, prema Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja and ženama i nasilja u porodici (član 3), je svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio isto boravište sa žrtvom.

Rodno zasnovano nasilje nad ženama, prema Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (član 3), je nasilje usmjereno protiv žene zato što je žena ili koje nesrazmjerno pogađa žene.

Rod, prema Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (član 3), označava društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.

Pol se odnosi na biološke i fizičke karakteristike muškaraca i žena.

Rodni stereotip, prema dokumentu Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) „Rodni stereotipi kao povreda ljudskih prava“ (2013), predstavlja uopšteno shvatanje ili unaprijed formirano uvjerenje o osobinama ili karakteristikama koje žene i muškarci imaju ili bi trebalo da imaju, odnosno o ulogama koje muškarci i žene obavljaju ili bi trebalo da obavljaju.

Rodna neravnopravnost, prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (World Health Organization), predstavlja nejednako postupanje prema pojedincima ili različite percepcije o pojedincima, zasnovane na njihovom rodu.

Seksualno nasilje, prema Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (član 36(1)), obuhvata sve oblike seksualnih radnji koje se vrše nad drugom osobom bez njenog slobodnog pristanka i koje se vrše namjerno. Tumačenje riječi „namjerno“ prepušteno je domaćem zakonu, ali uslov za namjerno ponašanje odnosi se na sve elemente krivičnog djela.

Žrtva, prema Krivičnom zakoniku Crne Gore (član 142), je lice kome je protivpravnim djelom koje je u zakonu propisano kao krivično djelo prouzrokovao fizički ili duševni bol ili patnja, imovinska šteta ili povreda ljudskih prava i sloboda.

Oštećeni, prema Krivičnom zakoniku Crne Gore (član 22) je lice čije je kakvo lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo.

Izrazi koji se u ovom dokumentu koriste za fizička lica u muškom rodu podrazumijevaju iste izraze u ženskom rodu.

Rodno zasnovano nasilje pogađa žene širom svijeta i utiče na zdravlje žena, njihovu sposobnost da ravnopravno učestvuju u društvenom životu, utiče na ostvarivanje njihovih seksualnih i reproduktivnih prava. Ono predstavlja izvor velike fizičke i psihološke i ekonomske patnje kako za njih same, tako i za njihove porodice.¹

Rodno zasnovano nasilje predstavlja kršenje ljudskih prava i krajnji oblik diskriminacije po osnovu pola.² Ono je ukorijenjeno u društvenim nejednakostima i neravnomjernoj raspodjeli moći između muškaraca i žena. Može se ispoljiti na više načina, uključujući psihičko nasilje, prinudnu kontrolu, uznemiravanje, fizičko i seksualno nasilje, genitalno sakaćenje, prinudni brak, prisilni abortus i sterilizaciju, seksualno uznemiravanje i zločine iz „časti.“³ Određene grupe, poput migrantkinja, žena sa invaliditetom, žena u prostituciji ili žena koje žive u institucijama (kao što su domovi za stare), češće su izložene nasilju i njegovim isprepletanim oblicima.

Unapređenje zaštite ljudskih prava žena oslanja se na pravne sisteme, a postoje brojni primjeri kako je pravni okvir doživio značajne promjene u proteklom decenijama na međunarodnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Na primjer, otkada je usvojena Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), više od polovine svjetskih ustava je revidirano ili izmijenjeno „što su žene iskoristile kao priliku da ugrade principe rodne ravnopravnosti u pravne sisteme svojih zemalja“, a gotovo dvije trećine država usvojilo je zakone o borbi protiv porodičnog nasilja,

1 OHCHR Sažetak:

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/SexualHealth/INFO_VAW_WEB.pdf

2 ERIE MUJER Y DESARROLLO 16, GENDER-BASED VIOLENCE: A HUMAN RIGHTS ISSUE by Nieves Rico WOMEN AND DEVELOPMENT UNIT, LC/L.957 June 1997.

3 CEDAW Generalna preporuka No. 19: Nasilje nad ženama – usvojeno na jedanaestoj Sjednici Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, iz 1992. godine (nalazi se u dokumentu A/47/38)

čime je omogućeno ženama širom svijeta da traže pravnu zaštitu zbog povrede svojih prava.⁴

CEDAW (Konvencija) odnosi se na eliminaciju diskriminacije, rodni stereotipa i trgovine ženama, prema članovima 1–3 i 5(a) Konvencije. Opšti komentar br. 19 definiše rodno zasnovano nasilje nad ženama (GBVAW) kao „nasilje usmjereno protiv žene zato što je žena ili nasilje koje disproportionalno pogađa žene...” uključujući „...djela koja nanose fizičku, psihičku ili seksualnu povredu integriteta ili patnju, prijetnje takvim djelima, prinudu i druga lišavanja slobode, nasilje koje se vrši u okviru porodice, domaćinstva ili drugih međuljudskih odnosa.”⁵ Opšti komentar br. 19 prepoznaje porodično nasilje kao jedan od najsuptilnijih oblika nasilja koje pogađa žene, uključujući silovanje, koje se dodatno pogoršava nejednakim odnosima moći između muškaraca i žena.⁶ Opšti komentar br. 35, koji dopunjuje Opšti komentar br. 19, izričito poziva na krivično gonjenje silovanja u braku i drugih oblika seksualnog nasilja kao krivičnih djela koja predstavljaju povredu prava žena na ličnu sigurnost te njihovu fizičku, seksualnu i psihičku cjelovitost.⁷

Prema Istanbulskoj konvenciji, „nasilje nad ženama” definiše se kao „psihološko nasilje, proganjanje, fizičko nasilje, seksualno nasilje, uključujući silovanje, prinudni brak, genitalno sakaćenje žena, prinudni abortus, prinudna sterilizacija i seksualno uznemiravanje. Takođe se odnosi na nasilje nad ženama u porodici, koje se definiše kao fizičko, seksualno, psihološko ili ekonomsko nasilje koje se javlja u porodici ili domaćinstvu ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira na to da li počinitelj dijeli ili je dijelio isto prebivalište sa žrtvom”.⁸ Ono krši prava i osnovne slobode žena – žrtava nasilja – i može imati razoran uticaj na živote žrtava, njihove porodice i zajednice.⁹ Veliki broj krivičnih djela utvrđenih u skladu s Konvencijom čine djela koja obično vrše članovi porodice, intimni partneri ili druge osobe u neposrednom društvenom okruženju žrtve.¹⁰

4 Priručnik za obuku sudija i tužilaca o obezbjeđivanju pristupa žena pravdi, SE i EU.

5 CEDAW GR No. 19 par. 6 / GR No. 35 par. 12

6 CEDAW GR 19 No. 23

7 GR No. 35 par. 33

8 Konvencija Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama (Istanbulska Konvencija, CETS No. 210)

9 Konvencija Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama (Istanbulska Konvencija, CETS No. 210)

10 Obrazloženje, Sporazum Savjeta Evrope - No. 210 Konvencija Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama, Istanbul, 11.V.2011

Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama definiše nasilje nad ženama kao svako djelo nasilja zasnovano na polu koje rezultira ili može rezultirati fizičkom, seksualnom ili psihičkom štetom ili patnjom žena, uključujući prijetnje takvim djelima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se ono događa u javnom ili privatnom životu.¹¹ Deklaracija dalje precizira da ova definicija obuhvata, ali nije ograničena na, fizičko, seksualno i psihičko nasilje koje se dešava u porodici i u zajednici, uključujući batinanje, seksualno zlostavljanje djece, nasilje povezano s mirazom, silovanje, genitalno sakaćenje i druge tradicionalne prakse štetne za žene, nasilje od strane drugih osoba, nasilje povezano s eksploatacijom, seksualno uznemiravanje i zastrašivanje na poslu, u obrazovnim ustanovama i drugdje, trgovinu ženama, prinudnu prostituciju i nasilje koje vrši ili toleriše država.¹²

Sudije igraju ključnu ulogu u odgovoru pravnog sistema na nasilje nad ženama i seksualno nasilje nad djecom. One su po pravilu posljednja instanca u krivičnom postupku za takva djela, te stoga posjeduju značajnu moć da sankcionišu počinioce, zaštite žrtve i pošalju jasnu poruku zajednici da nasilje nad ženama i seksualno nasilje nad djecom neće biti tolerisano.

Međutim, odluke koje sudije donose u vezi s izricanjem krivičnih sankcija mogu biti pod uticajem predrasuda o nasilju nad ženama.¹³ Zbog toga, u slučajevima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom, sudije treba da osiguraju da izrečena krivična sankcija bude srazmjerna težini i ozbiljnosti krivičnog djela.

Izricanje krivične sankcije u ovakvim slučajevima treba da bude pravedno, nediskriminatorско, proporcionalno, ujednačeno i dosljedno. Glavni ciljevi izricanja sankcije moraju biti sprečavanje ponavljanja nasilja, zaštita žrtve i odgovornost počinioca.¹⁴

11 Deklaracija o prevenciji nasilja nad ženama (Rezolucija Generalne skupštine 48/104) iz 1993.

12 Ibid.

13 Stop violence against Women, Role of the Judiciary, https://www.stopvaw.org/role_of_the_judiciary; Istraživanje o nasilju u porodici i nasilju nad ženama, Ipsos, 2017, str.88: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-01/nasilje_u_porodici_i_nasilje_nad_zenama_2017.pdf

14 Sprečavanje i borba protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici: Priručnik za obuku trenera za tužioce i sudije. Savjet Evrope, 2020

Svrha i cilj Smjernica

Ove Smjernice predstavljaju praktičan alat za sudije, s ciljem unapređenja znanja, vještina i institucionalnih kapaciteta u oblasti izricanja krivičnih sankcija u slučajevima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom. U postupku izricanja krivičnih sankcija, sudije postupaju samostalno i nezavisno, u skladu sa međunarodnim obavezama koje je preuzela država, Ustavom, i zakonima. Smjernice imaju savjetodavni i usmjeravajući karakter i ne utiču na sudijsku nezavisnost u odlučivanju, već pružaju podršku u primjeni međunarodnih standarda radi osiguranja pravičnih, proporcionalnih i dosljednih kazni.

Izricanje krivičnih sankcija u predmetima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom, zahtijeva posebnu pažnju, zbog specifičnosti ovih djela, njihove težine, kao i posebne ranjivosti žrtava. Pored toga, nasilje koje ostaje nekažnjeno ima i generacijski efekat, jer djeca koja odrastaju u takvom okruženju usvajaju nasilje kao legitiman način rješavanja sukoba, što povećava ukupni nivo društvenog nasilja. Kada su kazne za seksualno i rodno zasnovano nasilje odvraćajuće, proporcionalne i dosljedno primjenjivane, njihov uticaj na društvo je duboko transformativan. Efikasno kažnjavanje nasilja ima preventivni, edukativni i simbolički efekat: pokazuje da država štiti integritet, dostojanstvo i sigurnost svake osobe, a naročito žena i djece koji su najčešće žrtve.

Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila u pregovaračkom poglavlju 23-Pravosuđe i temeljna prava, predviđen je, inter alia, set mjera, između ostalog, i donošenje Smjernica za pravosuđe za izricanje kazni u slučajevima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom. Donošenjem Smjernica postići će se obezbjeđenje razumijevanja međunarodnih standarda u oblasti presuđivanja predmeta povodom nasilja nad ženama, uključujući predmete seksualnog nasilja nad djecom i maloljetnicima.

Imajući u vidu navedeno, Vrhovni sud Crne Gore preuzeo je vodeću ulogu, kroz radnu grupu, koju čine predstavnici sudova nadležnih za postupanje u predmetima u oblasti nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom, uključujući predmete seksualnog nasilja nad djecom i maloljetnicima. Takođe, Vrhovni sud Crne Gore, vršeći svoju ustavnu funkciju, obezbjeđivanja jedinstvene primjene zakona od strane sudova, dao je osnov i okvir za donošenje ovih Smjernica.

Cilj Smjernica je da služe kao praktičan alat sudijama prilikom izricanja krivičnih sankcija kako bi one odražavale težinu i ozbiljnost krivičnog djela, bile pravične, nediskriminatorne, proporcionalne i dosljedne, te da doprinesu da glavna svrha kažnjavanja bude zaštita žrtve, sprečavanje ponavljanja nasilja i odgovornost počinioca.

Smjernice se primjenjuju na sva krivična djela koja imaju obilježja rodno zasnovanog nasilja, kao i na krivična djela protiv polne slobode, u kojima su žrtve žene, djeca i maloljetna lica, kao i lica koja se nalaze u ranjivoj poziciji.

Posebno se odnose na krivična djela propisana Krivičnim zakonikom Crne Gore,¹⁵ i to:

Glava XIV - krivična djela protiv života i tijela;

Glava XV - krivična djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina;

Glava XVIII - krivična djela protiv polne slobode;

Glava XIX - krivična djela protiv braka i porodice i

Glava XXXV - krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

Smjernice se mogu primjenjivati i na druga krivična djela kada okolnosti slučaja ukazuju na rodno zasnovano nasilje ili kada su žrtve posebno ranjive kategorije, poput djece, maloljetnika, starijih osoba, osoba s invaliditetom ili su u pitanju žrtve krivičnih djela trgovine ljudima i ratnih zločina.

Dokument je strukturiran u više cjelina. Nakon uvodnog dijela, slijedi poglavlje koje govori o svrsi i cilju Smjernica.

¹⁵ „Službeni list RCG”, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i „Službeni list CG”, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 - ispravka, 144/2021, 145/2021, 110/2023 i 123/2024.

U nastavku slijedi prikaz međunarodnih standarda za izricanje krivičnih sankcija počiniocima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom, s posebnim osvrtom na praksu Evropskog suda za ljudska prava, a posebna pažnja je posvećena otežavajućim okolnostima po Istanbulskoj i Lanzarote konvenciji. Naredni dio dokumenta odnosi se na međunarodne obaveze Crne Gore u vezi s izricanjem krivičnih sankcija izvršiocima ovih krivičnih djela.

Ključni dio dokumenta posvećen je nacionalnim smjernicama za izricanje krivičnih sankcija u predmetima ove vrste koje predstavljaju praktičan vodič za sudije u Crnoj Gori u ovoj oblasti. U tom dijelu obrađene su okolnosti koje sudije treba pravilno da prepoznaju i ocijene kao otežavajuće, kao i olakšavajuće okolnosti koje sud treba da cijeni prilikom odmjeravanja kazne. Poseban dio posvećen je postupanju suda u postupku ocjene sporazuma o priznanju krivice, kao i posebnosti u postupcima s maloljetnim učiniocima krivičnih djela i djeci kao žrtvama krivičnih djela. U ovom dijelu obrađeno je i pitanje obrazloženja sudskih odluka s posebnim akcentom na standardima pravičnog suđenja, obavezi jasnog i potpunog navođenja razloga u obrazloženju odluke u dijelu izrečene krivične sankcije, kao i na primjeni međunarodnih standarda i prakse Evropskog suda za ljudska prava u ovoj vrsti predmeta.

Na kraju dokumenta se nalazi dio koji se odnosi na mjere bezbjednosti iz članova 77a i 77b Krivičnog zakonika Crne Gore, kao i dodatne praktične preporuke za sudsku praksu.

3

Međunarodni standardi za izricanje krivičnih sankcija počiniocima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom

3.1. Proporcionalnost sankcija i potreba za smjernicama

Međunarodni standardi naglašavaju potrebu da **izrečena sankcija bude proporcionalna težini učinjenog krivičnog djela**.¹⁶ Ovo predstavlja ključnu polaznu tačku, posebno imajući u vidu da krivični zakoni i politike treba da služe kao osnova za podsticanje društvenog i institucionalnog prepoznavanja nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom kao ozbiljnog krivičnog djela koje zahtijeva odgovarajuću krivičnu sankciju.

Ovo je posebno relevantno u kontekstu porodičnog nasilja, gdje Savjet Evrope poziva države članice da „pregledaju i/ili pooštire kazne, gdje je potrebno, za namjerno nasilno djelo učinjeno unutar porodice”.¹⁷

Istanbulska konvencija u članu 45, stav 1, ističe važnost da države članice preduzmu neophodne „zakonodavne, odnosno druge mjere kako bi osigurale da krivična djela iz ove konvencije budu kažnjiva sankcijama koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrćaju od vršenja krivičnih djela, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost. Ove sankcije obuhvataju, prema potrebi, kazne lišavanja slobode, što može dovesti do izručenja.”¹⁸ Savjet Evrope takođe poziva na **izradu smjernica** koje bi služile kao referenca pri određivanju i izricanju krivičnih sankcija, kako bi se osigurala dosljedna primjena zakona u vezi s ovim krivičnim djelom. Primjena ovih smjernica na taj način doprinijela bi većem poštovanju vladavine prava, kako

16 T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2000, br. predstavke 24724/94, stav 71; W. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1995, br. predstavke 20166/92.

17 GREVIO Izvještaj o osnovnoj evaluaciji za Crnu Goru (Baseline Evaluation Report) [GREVIO/(2018)5].

18 Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) (CETS br. 210).

na društvenom, tako i na institucionalnom nivou. Pored toga, njihova implementacija povećala bi povjerenje javnosti u sudski sistem, naročito među žrtvama rodno zasnovanog nasilja, koje često oklijevaju da traže pristup pravdi.

Generalna skupština UN u Ažuriranom modelu strategija i praktičnih mjera pozvala je sve države da usvoje odgovarajuće smjernice za izricanje kazni za krivična djela nasilja nad ženama, kako bi sankcije bile u skladu s težinom krivičnog djela. U tom smislu, takođe je pozvala države da osiguraju da politike i procedure izricanja kazni u vezi s rodno zasnovanim nasiljem:

- utvrde odgovornost počinioca za njihova djela;
- osude nasilje i preduzmu mjere koje imaju odvraćajući karakter;
- zaustave nasilno ponašanje;
- promovišu sigurnost žrtve i zajednice;
- uzimu u obzir uticaj koji nasilje ima na žrtve i članove njihovih porodica;
- osiguraju da sankcije koje se izriču budu srazmjerne težini učinjenih djela;
- omoguće naknadu štete prouzrokovane djelom.¹⁹

Evropski sud za ljudska prava je donio više presuda u kojima naglašava pozitivnu obavezu države i njenih institucija da kažnjavaju nasilje nad ženama proporcionalno težini počinjenog krivičnog djela. Jedan od značajnijih slučajeva je Vučković protiv Hrvatske (2021), u kojem je Sud izrazio zabrinutost zbog određene popustljivosti u slučajevima ozbiljnog seksualnog nasilja.

Primjer sudske prakse:

Vučković protiv Hrvatske²⁰

U ovom slučaju, Sud je izrazio zabrinutost zbog činjenice da je, uprkos ponovljenoj prirodi ozbiljnog seksualnog nasilja koje je podnositeljica pretrpjela, žalbeni sud odlučio zamijeniti zatvorsku kaznu M.P.-u radom u zajednici, bez navođenja odgovarajućih razloga i bez ikakvog uzimanja u obzir interesa žrtve, iako domaći sudovi imaju obavezu razmotriti ih prilikom odlučivanja o vrsti i težini sankcije u konkretnom slučaju.

¹⁹ Ažurirane model strategije i praktične mjere, paragraf 17.

²⁰ Vučković protiv Hrvatske, predstavka br. 15798/20, 12. decembar 2023.

Takav pristup domaćih sudova, prema mišljenju Suda, može ukazivati na određenu popustljivost u kažnjavanju nasilja nad ženama, umjesto da se zajednici šalje snažna poruka da nasilje nad ženama neće biti tolerisano. To može dodatno obeshrabrili žrtve da prijavljuju takva djela, posebno imajući u vidu da, prema dostupnim podacima, nasilje nad ženama je zabrinjavajuće učestala pojava dok je broj prijavljenih slučajeva i dalje nizak.

Gore navedeni zaključci dodatno potvrđuje i nedavno izvješćavanje GREVIO-a o Hrvatskoj,²¹ u kojem je istaknuto da su hrvatske vlasti pokazale popustljivost u kaznenoj politici prilikom odlučivanja u slučajevima porodičnog nasilja i nasilja nad ženama, te su vlasti pozvane da osiguraju da kazne i mjere izrečene u takvim slučajevima budu efikasne, proporcionalne i odvraćajuće.

Opuz protiv Turske²²

Sud je utvrdio povrede člana 2 (pravo na život), člana 3 (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 14 (zabrana diskriminacije) EKLJP. Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je smatrao da su organi države pokazali „opštu institucionalnu pasivnost“ i nemarnost, što je implicitno tolerisalo porodično nasilje i predstavljalo diskriminaciju zasnovanu na polu. Presuda je ukazala na neefikasnost turskog krivičnog pravosuđa u slučajevima porodičnog nasilja i potrebu za strukturnim promjenama, efektivno prisiljavajući državu da preduzme efikasne mjere i implementira novo zakonodavstvo.

Nadalje, imajući u vidu pozitivnu obavezu države da preduzme preventivne operativne mjere radi zaštite pojedinca čiji je život u opasnosti, moglo se očekivati da će vlasti — suočene s osumnjičenim za koga se znalo da ima kriminalni dosije i da je ranije počinio nasilne napade — preduzeti posebne mjere u skladu s težinom situacije, s ciljem zaštite majke podnositeljke predstavke.

U tom smislu, lokalni javni tužilac ili sudija Osnovnog suda u Dijarbakiru mogli su po sopstvenoj inicijativi narediti jednu ili više zaštitnih mjera predviđenih članovima 1 i 2 Zakona br. 4320

21 GREVIO/Inf(2023)6 — Izvješćaj o osnovnoj evaluaciji za Hrvatsku, stavovi 223, 234, 235, 236.

22 Opuz protiv Turske (predstavka br. 33401/02) — presuda koju je 9. juna 2009. donio Evropski sud za ljudska prava

(vidjeti stav 70 gore). Takođe su mogli izdati naredbu kojom bi se H.O. zabranilo kontaktiranje, komuniciranje ili približavanje majci podnositeljke predstavke, ili ulazak u određena područja (vidjeti u tom smislu Preporuku Rec(2002)5 Komiteta ministara, stav 82 gore).

Naprotiv, kao odgovor na ponovljene zahtjeve majke podnositeljke predstavke za zaštitu, policija i Osnovni sud u Dijarbakiru su samo uzeli izjave od H.O. i potom ga pustili na slobodu (vidjeti stavove 47–52 gore).

Dok su vlasti ostale pasivne gotovo dvije sedmice, osim uzimanja izjava, H.O. je u međuvremenu ubio majku podnositeljke predstavke.

3.2. Otežavajuće okolnosti

Istanbulska konvencija, Ažurirani model strategija s pratećim mjerama Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, kao i Lanzarote konvencija, stavljaju poseban akcenat na određene otežavajuće okolnosti, ukoliko te okolnosti nijesu već sastavni element bića krivičnog djela:

Istanbulska konvencija u članu 45 ističe važnost primjene otežavajućih okolnosti od strane sudija u slučajevima nasilja nad ženama. Otežavajuće okolnosti obuhvataju:

- a. krivično djelo počinjeno nad bivšim odnosno sadašnjim supružnikom odnosno partnerom u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, od strane člana porodice, lica koje stanuje zajedno sa žrtvom odnosno lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet;
- b. ponovljeno krivično djelo, odnosno srodna djela;
- c. krivično djelo počinjeno nad licem koje je postalo ugroženo usljed određenih okolnosti;
- d. krivično djelo počinjeno nad djetetom odnosno u prisustvu djeteta;
- e. krivično djelo počinjeno od strane dvoje ili više ljudi u saradnji;
- f. krivično djelo kojem je prethodilo odnosno koje je pratilo ekstremno nasilje;
- g. krivično djelo počinjeno uz upotrebu oružja odnosno uz prijetnju oružjem;

- h. krivično djelo s ozbiljnim fizičkim odnosno psihičkim posljedicama za žrtvu;
- i. učinilac prethodno osuđivan za krivična djela slične prirode.

Prateći izvještaj uz Konvenciju daje pregled otežavajućih okolnosti i njihovo značenje, pojašnjavajući da²³ prva otežavajuća okolnost, tačka a, podrazumijeva da je krivično djelo počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg supružnika ili partnera, kako to prepoznaje domaće pravo, od strane člana porodice, osobe koja živi sa žrtvom ili osobe koja je zloupotrijebila svoj autoritet. Ovo obuhvata različite situacije u kojima je djelo počinio bivši ili sadašnji bračni partner ili vanbračni partner, kako je to prepoznato domaćim pravom. Takođe uključuje članove porodice žrtve, kao što su roditelji, bake i djedovi, djeca ili osobe koje imaju porodično povezani zavisni odnos sa žrtvom. Osobama koje žive sa žrtvom smatraju se osobe koje borave u istom domaćinstvu, a koje nisu članovi porodice. Osoba koja ima autoritet je svako ko se nalazi u položaju nadmoći nad žrtvom, uključujući, na primjer, učitelja ili poslodavca. Zajednički element ovih slučajeva je položaj povjerenja koji je obično povezan s takvim odnosom i specifična emocionalna šteta koja može nastati zloupotrebom tog povjerenja prilikom izvršenja djela u kontekstu takvog odnosa. U ovom pasusu, referenca na „partnere kako ih prepoznaje domaće pravo“ znači da, najmanje, bivši ili sadašnji partneri moraju biti obuhvaćeni u skladu s uslovima propisanim domaćim zakonom, imajući u vidu da upravo intimnost i povjerenje povezani s tim odnosom čine otežavajuću okolnost“.

“Druga otežavajuća okolnost, (tačka b), odnosi se na djela koja su počinjena više puta. To se odnosi na bilo koje djelo propisano ovom Konvencijom, kao i na svako povezano djelo koje je isti počinilac izvršio više puta u određenom vremenskom periodu. Ovom odredbom želi se naglasiti posebno težak položaj u kojem se nalazi žrtva koja je izložena višestrukom izvršenju krivičnog djela. To je često slučaj u situacijama porodičnog nasilja, što je uticalo na autore da zahtijevaju izricanja strožih sudskih sankcija. Važno je napomenuti da se činjenice djela slične prirode, koje su prethodno dovele do osude istog počinioaca, ne mogu smatrati ponovljenim djelom u smislu tačke b, već predstavljaju vlastitu otežavajuću okolnost prema tački“.

23 Obrazloženje – CETS 210 – Nasilje nad ženama i nasilje u porodici, paragraf 234-237

“Treća otežavajuća okolnost, tačka c, odnosi se na djela počinjena protiv osobe koja je postala ranjiva zbog posebnih okolnosti (osobama koje su ranjive uslijed posebnih okolnosti smatraju se: trudnice i žene s malom djecom, osobe s invaliditetom, uključujući one s mentalnim ili kognitivnim oštećenjima, osobe koje žive u seoskim ili udaljenim područjima, zavisnici od psihoaktivnih supstanci, prostitutke, pripadnici nacionalnih ili etničkih manjina, migranti – uključujući i one bez dokumenata i izbjeglice, homoseksualce, lezbijke, biseksualne i transrodne osobe, kao i HIV-pozitivne osobe, beskućnike, djecu i starija lica).”²⁴

“Četvrta otežavajuća okolnost, (tačka d), obuhvata djela počinjena protiv djeteta ili u prisustvu djeteta, što samo po sebi predstavlja oblik viktimizacije djeteta”.

“Peta otežavajuća okolnost, (tačka e), postoji kada je djelo počinjeno od strane dvije ili više osoba koje djeluju zajedno. Ovo označava kolektivno djelo koje je izvršeno od strane dvije ili više osoba”.

“Šesta otežavajuća okolnost, (tačka f), odnosi se na djela kojim su prethodili ekstremni nivoi nasilja ili su bila praćena njima. To se odnosi na djela fizičkog nasilja koja su posebno intenzivna i predstavljaju ozbiljan rizik po život žrtve”.

“Sedma otežavajuća okolnost, (tačka g), odnosi se na upotrebu ili prijetnju oružjem. Uključivanjem ove tačke, autori Konvencije naglašavaju posebno ozbiljno ponašanje počinioca koji koristi oružje, jer to može prouzrokovati tešku povredu, uključujući smrt žrtve”.

“Osma otežavajuća okolnost, (tačka h), odnosi se na djelo koje je prouzrokovalo teške fizičke ili psihičke povrede žrtve. Ovo se odnosi na djela koja izazivaju posebno ozbiljno fizičko ili psihičko stradanje, naročito dugoročne zdravstvene posljedice za žrtvu”.

Posljednja “otežavajuća okolnost, (tačka i), odnosi se na situaciju kada je počinilac prethodno osuđivan za djela slične prirode. Uključivanjem ove

24 Obrazloženje – CETS 210 – Nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Za potrebe ove Konvencije, osobama koje su ranjive uslijed posebnih okolnosti smatraju se: trudnice i žene s malom djecom, osobe s invaliditetom, uključujući one s mentalnim ili kognitivnim oštećenjima, osobe koje žive u seoskim ili udaljenim područjima, zavisnici od psihoaktivnih supstanci, prostitutke, pripadnici nacionalnih ili etničkih manjina, migranti – uključujući i one bez dokumenata i izbjeglice, homoseksualce, lezbijke, biseksualne i transrodne osobe, kao i HIV-pozitivne osobe, beskućnike, djecu i starija lica.

tačke, autori skreću pažnju na poseban rizik od recidiva kod mnogih djela obuhvaćenih Konvencijom, posebno porodičnog nasilja”.

Model strategije i praktičnih mjera Ujedinjenih nacija za eliminaciju nasilja nad djecom u oblasti prevencije kriminala i krivičnog pravosuđa takođe naglašava značaj pravilne primjene otežavajućih okolnosti u slučajevima nasilja nad djecom, kako je navedeno u sljedećim tačkama:²⁵

- a. Objezbediti da krivična djela koja uključuju nasilje nad djecom budu, po zakonu, kažnjiva odgovarajućim kaznama koje su srazmjerne težini izvršenog djela;
- b. Osigurati da njihovi nacionalni zakoni uzimaju u obzir specifične okolnosti kao otežavajuće faktore prilikom određivanja kazne, uključujući, na primjer, ponovljena nasilna djela, zloupotrebu položaja povjerenja ili autoriteta, činjenje nasilja nad supružnikom ili osobom u bliskom odnosu s počiniocem, činjenje nasilja nad osobom mlađom od 18 godina;
- c. Osigurati da osobe koje počine nasilje nad djecom dok su pod uticajem alkohola, droga ili drugih supstanci nisu izuzete od krivične odgovornosti;
- d. Osigurati da se pojedincima može zabraniti ili ograničiti sudskim nalogom ili drugim sredstvima, u okviru nacionalnog pravnog sistema, da uznemiravaju, zastrašuju ili prijete djeci;
- e. Osigurati da se bezbednosni rizici, uključujući ranjivost žrtava, uzmu u obzir prilikom odluka o kaznama bez zatvora, kauciji, uslovnom otpustu, uslovnom otpustu ili uslovnoj slobodi, posebno kada se radi o ponovljenim i opasnim prestupnicima;
- f. Obezbijediti sudovima, putem zakonodavstva, pun spektar dispozicija za izricanje kazne kako bi se zaštitila žrtva, druge pogođene osobe i društvo od daljeg nasilja, te, prema potrebi, rehabilitovao počilac.

Dalje, Model strategije i praktične mjere Ujedinjenih nacija o eliminaciji nasilja nad djecom u oblasti prevencije kriminala i krivičnog pravosuđa navode da je prilikom kvalifikacije djela potrebno sagledati o kojoj se vrsti krivičnog djela radi, kakve je posljedice imalo njegovo izvršenje i koji je raspon kazni predviđen za tu kategoriju djela. To podrazumijeva procjenu nastale posljedice (npr. ozbiljnost fizičke ili psihičke povrede, dodatno poniženje, ranjivost žrtve) i stepena krivice (npr. prethodno nasilje

²⁵ Generalna skupština Ujedinjenih nacija, A/RES/69/194 (26. januar 2015) — Model strategije i praktične mjere Ujedinjenih nacija za eliminaciju nasilja nad djecom u oblasti prevencije kriminala i krivičnog pravosuđa.

prema žrtvi, zlostreba odnosa povjerenja, snimanje izvršenog djela, motivisanost djela polom žrtve).

Važno je prepoznati da li je prilikom razmatranja otežavajućih i olakšavajućih okolnosti postojala određena pristrasnost. Na primjer, praksa pokazuje postojanje pristrasnosti kada se nasilna djela počinjena od strane nepoznatih osoba smatraju težim od nasilja počinjenog od strane osoba poznatih žrtvi ili kada se ponovljeni incidenti nasilja u partnerskim odnosima smatraju uobičajenim i sud izriče istu kaznu za svaki napad, ne uzimajući u obzir da strože sankcije za povratnike mogu imati odvraćajući efekat. Kada je riječ o olakšavajućim okolnostima, sudije treba pažljivo da sagledaju uobičajene faktore, poput nepostojanja prethodnih osuđujućih presuda ili ranijih pozitivnih osobina počinioca, jer oni često ne odražavaju stvarnu prirodu nasilja nad ženama i porodičnog nasilja.

Pri određivanju kazne za djelo silovanja, sudija ne bi trebalo da uzima u obzir sljedeće kao opravdanje za blažu kaznu: prethodnu seksualnu istoriju oštećene osobe; naizgled nedostatak fizičkih povreda oštećene osobe; ili bilo kakav odnos između optuženog i oštećene osobe prije počinjenja djela.

Lanzarote konvencija u članu 28 takođe poziva na primjenu otežavajućih okolnosti na odgovarajući način.²⁶

Otežavajuće okolnosti:

Članice će preduzeti zakonske ili druge mjere kako bi osigurale da se sljedeće okolnosti, ukoliko već ne čine sastavni element krivičnog djela, u skladu s relevantnim odredbama domaćeg prava, uzmu u obzir kao otežavajuće okolnosti prilikom određivanja sankcija za krivična djela utvrđena u skladu s ovom Konvencijom:

- a. krivičnim djelom ozbiljno je narušeno fizičko ili mentalno zdravlje žrtve;
- b. krivičnom djelu su prethodili mučenje ili ozbiljno nasilje ili je isto bilo praćeno njima;
- c. krivično djelo je počinjeno protiv osobito ranjive žrtve;
- d. krivično djelo je počinio član porodice, osoba koja živi s djetetom ili osoba koja je zlostrijebila svoj autoritet;

²⁶ Savjet Evrope, Konvencija o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (Lanzarote konvencija), CETS br. 201 (stupila na snagu 1. jula 2010).

- e. krivično djelo je počinilo nekoliko osoba koje su zajedno djelovale;
- f. krivično djelo je počinjeno u okviru zločinačke organizacije;
- g. počinitelj je prethodno osuđivan za krivična djela iste vrste.

Radna dokumentacija Konvencije²⁷ kao prvu otežavajuću okolnost navodi kad je krivičnim djelom ozbiljno narušeno fizičko ili mentalno zdravlje žrtve. Neka od krivičnih djela obuhvaćenih ovom Konvencijom možda ne izazivaju fizičku povredu djeteta, poput iskorišćavanja djeteta u seksualne svrhe ili nagovaranja djeteta na seksualne radnje, ali psihološki uticaj može imati duboke i dugotrajne posljedice. Pored toga, na primjer, zaraženost HIV-om kao posljedica djela treba se smatrati ozbiljnim narušavanjem fizičkog ili mentalnog zdravlja žrtve.

Druga otežavajuća okolnost je kad je krivično djelo prethodilo ili bilo praćeno torturom ili ozbiljnim nasiljem. Član 3 Evropske konvencije za ljudska prava (ECHR) garantuje slobodu svih osoba od mučenja ili nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. U slučaju Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1978), Evropski sud za ljudska prava je definisao mučenje kao „namjerno nehumano postupanje koje izaziva veoma ozbiljnu i okrutnu patnju.“ Nehumano postupanje ili kažnjavanje opisano je kao „nametanje intenzivne fizičke i mentalne patnje.“ Dakle, pojam mučenja u ovom kontekstu uključuje i fizičku i mentalnu patnju koju žrtva pretrpi prije ili tokom počinjenja djela. Kod veoma malog djeteta, na primjer, određena djela poput otmice i pritvaranja mogu izazvati tešku fizičku i mentalnu patnju.

Treća otežavajuća okolnost postoji kada je krivično djelo počinjeno nad posebno ranjivom žrtvom. Primjeri ranjivosti uključuju djecu s fizičkim ili mentalnim invaliditetom, socijalno ugroženu djecu, djecu bez roditeljskog staranja, poput djece bez adekvatnog staranja ili maloljetnih imigranata bez pratnje, djecu vrlo mladog uzrasta; djecu pod uticajem droga ili alkohola.

Četvrta otežavajuća okolnost se odnosi na situacije kada je krivično djelo počinjeno od strane člana porodice, osobe koja živi s djetetom ili osobe koja je zloupotrijebila svoj autoritet. Ovo obuhvata različite situacije kada je djelo počinio roditelj ili neki drugi član porodice djeteta, uključujući širu

²⁷ Obrazloženje uz Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, CETS br. 201, usvojeno u Lanzaroteu 25. oktobra 2007, objavljeno u Strazburu: Savjet Evrope, 2008.

porodicu, ili bilo koja osoba koja djeluje in loco parentis, poput dadilje ili drugog staratelja. Osoba koja živi s djetetom odnosi se na partnera roditelja djeteta ili druge osobe koje žive u istom domaćinstvu kao dijete. Osoba koja ima autoritet odnosi se na svakoga ko je u poziciji nadmoći nad djetetom, uključujući, na primjer, učitelja, poslodavca, starijeg brata ili drugo starije dijete.

Napomena: *Lanzarot komitet preporučuje državama članicama²⁸ da u svoje zakonodavstvo uvedu jasnu odredbu o mogućoj „zloupotrebi prepoznatog odnosa povjerenja, autoriteta ili uticaja“ i da izbjegavaju rigidno navođenje vrlo specifičnih situacija, jer bi to moglo ostaviti djecu u drugim situacijama bez zaštite.*

Komiteta poziva države članice da preispitaju svoje zakonodavstvo kako bi uključile pojam „kruga povjerenja“, koji bi obuhvatao članove proširene porodice (uključujući nove partnere), osobe koje vode brigu o djetetu (uključujući trenere svih vrsta) ili vrše kontrolu nad djetetom profesionalno ili volonterski (uključujući osobe koje se brinu o djeci u slobodno vrijeme), kao i svaku drugu osobu kojoj dijete ukazuje povjerenje (uključujući i drugu djecu).

Peta otežavajuća okolnost je kad je djelo počinjeno od strane više osoba koje djeluju zajedno, što označava kolektivni čin koji je počinilo više ljudi.

Sedma otežavajuća okolnost se odnosi na situacije kada je počinitelj prethodno bio osuđen za djela iste prirode. Uključivanjem ove odredbe, predstavnici država ističu poseban rizik od recidivizma kod počinitelja seksualnih djela nad djecom.

Uključivanjem ove odredbe, države članice skreću pažnju na poseban rizik od recidivizma kod onih koji čine seksualna djela nad djecom.

Također je važno napomenuti da Konvencija ističe „krug povjerenja“ kao potencijalne počinioc seksualnog nasilja nad djecom. Definisanje kruga povjerenja može biti složeno jer predstavlja veoma široku kategoriju. „Objašnjavajući izvještaj uz Konvenciju“ objašnjava da prepoznata pozicija povjerenja, autoriteta ili uticaja nad djetetom može uključivati, na primjer, situacije u kojima je uspostavljen odnos povjerenja s djetetom, gdje se odnos

²⁸ Savjet Evrope – Lanzarote komitet, Prvi izvještaj o primjeni Konvencije o zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja u krugu povjerenja (usvojen u okviru mehanizma nadzora Lanzarote konvencije).

odvija u okviru profesionalne djelatnosti (staratelji u ustanovama, učitelji, ljekari itd.) ili drugih odnosa, kao što su oni u kojima postoji neravnopravna fizička, ekonomska, vjerska ili socijalna moć. Takođe, navodi se da djeca u određenim odnosima moraju biti zaštićena čak i kada su dostigla zakonsku dob za seksualne aktivnosti i kada osoba uključena u odnos ne koristi prinudu, silu ili prijetnju.

Ovo se odnosi na situacije kada osobe zloupotrebljavaju odnos povjerenja s djetetom koji proizilazi iz prirodnog, društvenog ili vjerskog autoriteta, što im omogućava da emocionalno, ekonomski ili čak fizički kontrolišu, kažnjavaju ili nagrađuju dijete. Takvi odnosi povjerenja obično postoje između djeteta i njegovih roditelja, članova porodice, hraniteljskih ili usvojiteljskih roditelja, ali mogu postojati i u odnosu na osobe koje:

- imaju roditeljsku ili starateljsku funkciju;
- obrazuju dijete;
- pružaju emocionalnu, pastoralnu, terapijsku ili medicinsku brigu;
- zapošljavaju dijete ili imaju finansijsku kontrolu nad njim;
- ili na drugi način vrše kontrolu nad djetetom;
- volonteri koji brinu o djeci u slobodno vrijeme ili tokom volonterskih aktivnosti, na primjer na ljetnim kampovima ili u omladinskim organizacijama, takođe se mogu smatrati osobama koje zauzimaju pozicije povjerenja.

Ovaj spisak nije iscrpan, već ima za cilj da opiše širok spektar prepoznatih pozicija povjerenja, autoriteta ili uticaja.

3.3. Razlozi za izricanje krivičnih sankcija

Prema utvrđenoj sudskoj praksi koja odražava princip pravilne primjene pravde, presude sudova i tribunala treba da jasno obrazlože odluke na kojima se zasnivaju (*Papon protiv Francuske*).²⁹ Obrazloženje odluke omogućava stranama da uvide da su njihove tvrdnje uzete u obzir, čime se olakšava njihovo prihvatanje konačne odluke. Pored toga, one obavezuju sudije da svoje obrazloženje zasnivaju na objektivnim argumentima, a i istovremeno da štite prava odbrane.³⁰

²⁹ Papon v France, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-24071"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

³⁰ Vodič SE o članu 5, <https://rm.coe.int/1680304c4e>

Ovo je posebno važno u primjeni otežavajućih i olakšavajućih okolnosti. Obrazlaganje njihove primjene može doprinijeti pravičnosti i proporcionalnosti kazne jer sud tada jasno pokazuje na osnovu kojih kriterijuma i okolnosti je odlučio da izrekne određenu sankciju. Pored toga, obrazloženjem presude koja se poziva na prethodno navedene međunarodne standarde, prevazilazi se loša sudska praksa primjene olakšavajućih okolnosti koje su protivne prirodi krivičnog djela, poput još uvijek prisutne prakse da se pri odmjeravanju kazne za krivično djelo nasilje u porodici i porodičnoj zajednici kao olakšavajuća okolnost cijeni to što je okrivljeni porodičan čovjek.

4

Međunarodne obaveze Crne Gore u vezi s izricanjem krivičnih sankcija počiniocima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom

Crna Gora je ratifikovala niz međunarodnih instrumenata koji, između ostalog, usmjeravaju kaznenu politiku u slučajevima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom. Najobuhvatnija i pravno obavezujuća je Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), koja prepoznaje nasilje nad ženama kao ekstremni izraz polne nejednakosti i ozbiljno kršenje ljudskih prava žena — posebno njihovih osnovnih prava na život, sigurnost, slobodu, dostojanstvo i fizički i emocionalni integritet. Država se takođe podstiče da primijenjuje Konvenciju i na ostale žrtve nasilja u porodici, kao što su muškarci, djeca i starije osobe. U skladu sa stavom 27 Obrazloženja Istanbulske konvencije: „Pored potvrđivanja da je nasilje nad ženama, uključujući nasilje u porodici nad ženama, izrazito rodno uslovljen fenomen, potpisnice jasno priznaju da muškarci i dječaci takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici i da se i na ovo nasilje mora odgovoriti. Kada je riječ o djeci, priznaje se da ona ne moraju biti direktno izložena nasilju da bi se smatrala žrtvama, već da je i svjedočenje nasilju u porodici viktimizujuće, te samim tim dovoljno da bi se smatrala žrtvama.”³¹

Pored Istanbulske konvencije, Crna Gora se rukovodi i praksom Evropskog suda za ljudska prava, kao i standardima Ujedinjenih nacija, poput Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena – CEDAW, s pratećom Opštom preporukom br. 35³² (2017) koja ažurira raniju Opštu

31 Obrazloženje – CETS br. 210 – Nasilje nad ženama i nasilje u porodici.

32 CEDAW General Recommendation No. 35 (2017), dostupno na: <https://caselaw.ihrrda.org/entity/kd5h-73z4i2c?file=1605526826858kjg1x1b2bnk.pdf>

preporuku br. 19³³ (1992), pružajući normativni okvir i smjernice za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djevojčicama. Član 3 Istanbulske konvencije³⁴, kako je pojašnjeno u Obrazloženju Konvencije (stavovi 40 i 41), propisuje definiciju nasilja u porodici koja obuhvata djela fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja između članova porodice ili domaćinstva, bez obzira na postojanje bioloških ili pravnih porodičnih veza, te ukazuje i na to da ekonomsko nasilje može biti povezano sa psihološkim nasiljem. Nasilje u porodici uglavnom obuhvata dvije vrste nasilja: nasilje među intimnim partnerima, između sadašnjih ili bivših supružnika ili partnera, i međugeneracijsko nasilje, koje se najčešće javlja između roditelja i djece³⁵. Riječ je o rodno neutralnoj definiciji koja obuhvata žrtve i učinioce oba pola³⁶. Nasilje u porodici u vidu nasilja među intimnim partnerima obuhvata fizičko, seksualno, psihološko ili ekonomsko nasilje između sadašnjih ili bivših supružnika, kao i sadašnjih ili bivših partnera³⁷. Ono predstavlja oblik nasilja koji nesrazmjerno pogađa žene i koji je stoga izrazito rodno uslovljen³⁸. Iako se termin „porodično“ može činiti ograničavajućim u pogledu konteksta u kojem se takvo nasilje može desiti, autori Konvencije su prepoznali da se nasilje često nastavlja i nakon prestanka veze, te su se saglasili da zajedničko prebivalište žrtve i učinioca nije uslov³⁹. Međugeneracijsko nasilje u porodici obuhvata fizičko, seksualno, psihološko i ekonomsko nasilje koje jedno lice vrši nad svojim djetetom ili roditeljem (zlostavljanje starijih), kao i takvo nasilje između bilo koja dva ili više članova porodice⁴⁰.

Da bi se na nasilje adekvatno reagovalo, potrebno je razumjeti **strukturne uzroke nasilja**, pa se ovi standardi rodno zasnovanog nasilja nad ženama smatraju jednim od „temeljnih društvenih, političkih i ekonomskih sredstava kojima se održava potčinjen položaj žena u odnosu na muškarce i njihove stereotipne uloge.“⁴¹

Crna Gora je i kroz proces pristupanja Evropskoj uniji preuzela obavezu usaglašavanja nacionalnog zakonodavstva s relevantnim EU direktivama,

33 CEDAW General Recommendation No. 19 (1992): https://www.refworld.org/legal/general/cedaw/1992/en/14045?utm_source=chatgpt.com

34 Obrazloženje – CETS br. 210 – Nasilje nad ženama i nasilje u porodici.

35 Ibid

36 Ibid

37 Ibid

38 Ibid

39 Ibid

40 Ibid

41 Opšta preporuka br. 35 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW Committee), stav 10.

prvenstveno onima koje se odnose na **prava žrtava**⁴² i **borbu protiv nasilja nad ženama**.⁴³

Izmijenjena Direktiva iz 2024. godine uvodi stroža pravila za borbu protiv trgovine ljudima i javnim tijelima pruža pouzdanije alate za istragu i gonjenje ovih krivičnih djela. Uključeni su novi oblici iskorištavanja, a **seksualno iskorištavanje na internetu postaje otežavajuća okolnost**. Direktiva predviđa bolju podršku žrtvama. Osim toga, u Direktivi (EU) 2024/1385 o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici potvrđuje se da je krivično djelo trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja oblik nasilja nad ženama. Posebne mjere prevencije, zaštite i podrške predviđene ovom Direktivom, dopunjavaju mjere utvrđene u Direktivi o suzbijanju trgovine ljudima.

Obavezu zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja Crna Gora je preuzela ratifikacijom Lanzarot konvencije, koja je na snazi od 1. marta 2011. godine⁴⁴, a o kojoj je više riječi bilo u dijelu dokumenta koji se odnosi na međunarodne standarde.

Shodno navedenim standardima, Crna Gora je, između ostalog, dužna da:

1. Spriječiti nekažnjivost za djela nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom i osigura da izrečene sankcije budu proporcionalne težini učinjenog djela

Prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i njenoj Opštoj preporuci br. 35, države su dužne da osiguraju da počinioци nasilja nad ženama budu procesuirani i adekvatno kažnjeni.

Istanbulska konvencija (članovi 45 i 46) predviđa da kazne za djela nasilja nad ženama i nasilja u porodici moraju biti **efikasne, proporcionalne i odvraćajuće**, i da odgovaraju težini učinjenog djela uz mogućnost primjene **otežavajućih okolnosti** (npr. ako je nasilje počinjeno nad bliskim licem, uz upotrebu oružja, u prisustvu djece, u ponovljenom aktu itd.).

42 Direktiva o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela EU 2012/29/EU: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/NIM/?uri=CELEX%3A32012L0029&utm_source=chatgpt.com

43 Direktiva o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (EU) 2024/1385: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj?locale=hr&utm_source=chatgpt.com

44 Tekst konvencije dostupan na : <https://rm.coe.int/1680084822>

45 Odluka Evropskog suda za ljudska prava dostupna na linku: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22ite->

46 Odluka Evropskog suda za ljudska prava dostupna na linku: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/%7B%22itemid%22:%5B%22001-171994%22%5D%7D>

47 Odluka Evropskog suda za ljudska prava dostupna na linku: <https://hudoc.echr.coe.int/fre/%7B%22ite-mid%22:%5B%22002-14261%22%5D%7D>

nasilnih obrazaca u odraslom dobu. Zbog toga države imaju obavezu da djeci svjedocima nasilja obezbijede istu zaštitu i podršku kao i direktnim žrtvama, uključujući psihološku pomoć, sigurno okruženje i posebne mjere zaštite u postupcima starateljstva i kontakta s roditeljima, uvijek polazeći od *najboljeg interesa djeteta*. Sudovi su dužni da prisustvo djeteta nasilju uvijek tretiraju kao otežavajuću **okolnost** prilikom izricanja kazni, ukoliko se ne radi o kvalifikovanom obliku krivičnog djela. Posebno se naglašava da sigurnost žrtve i djece ima prioritet u odnosu na kontakte s nasilnim roditeljem i vršenje roditeljskog prava.

Lanzarote konvencija usmjerena je na **zaštitu djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja**. Ona obavezuje države da kriminalizuju sve oblike seksualnog nasilja nad djecom, uključujući nasilje u porodici, prostituciju i pornografiju djece, kao i nova digitalna krivična djela poput onlajn namamljivanja. Konvencija obavezuje na prijavljivanje sumnje na seksualno zlostavljanje, efikasnu istragu i specijalizovanu podršku djeci žrtvama i njihovim porodicama. Djeca moraju biti ispitivana u zaštićenim uslovima, od strane obučених stručnjaka, uz mogućnost video-zapisa njihovog iskaza kako bi se izbjegla ponovna traumatizacija. Osim represivnih mjera, konvencija stavlja snažan akcenat na prevenciju kroz edukaciju djece o rizicima i sigurnosti, posebno na internetu.

5

Smjernice za izricanje krivičnih sankcija u slučajevima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom

U skladu s međunarodnim obavezama Crne Gore, naročito prema Istanbulskoj i Lanzarote konvenciji, standardi o otežavajućim okolnostima propisani u ovim dokumentima predstavljaju obavezujući i neposredno primjenjiv okvir u sudskoj praksi.

Upravo zbog toga, nacionalne smjernice za izricanje krivičnih sankcija moraju obuhvatiti i one otežavajuće okolnosti koje su definisane međunarodno priznatim dokumentima - konvencijama, uključujući zloupotrebu povjerenja, izvršenje djela u prisustvu djeteta ili nad djetetom, kontinuirano ili dugotrajno nasilje, prethodne prijetnje ili zastrašivanje, kao i svaku situaciju u kojoj učinilac koristi emotivnu, porodičnu, profesionalnu ili institucionalnu poziciju kako bi ostvario kontrolu nad žrtvom. Integrisanjem ovih međunarodnih standarda u nacionalne smjernice obezbjeđuje se jedinstvena primjena prava, pojačava zaštita žrtava, unapređuje kvalitet sudskih odluka i obezbjeđuje dosljedno ispunjavanje obaveza Crne Gore prema međunarodnim tijelima nadzora, uključujući GREVIO.

Ovakav pristup jača povjerenje javnosti u pravosudni sistem, unapređuje praksu sudova u oblasti sankcionisanja nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom i doprinosi uspostavljanju standarda koji odražavaju ozbiljnost ovih krivičnih djela u skladu s najboljim međunarodnim praksama.

Ovaj dio sadrži nacionalne smjernice koje predstavljaju praktičan vodič za crnogorske sudije u oblasti izricanja krivičnih sankcija u slučajevima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom, u cilju obezbjeđenja pravične, rodno senzitivne i ujednačene kaznene politike u Crnoj Gori.

Shodno članu 42 Krivičnog zakonika Crne Gore, sud odmjerava kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču na to da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike, njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca. Pri odmjeravanju novčane kazne, sud posebno uzima u obzir i imovno stanje učinioca. Pored toga, član 48 Istanbulske konvencije obavezuje državu da preduzme neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedila, ukoliko se odredi novčana kazna, da se povede računa o sposobnosti učinioca da ispuni svoje finansijske obaveze prema žrtvi.

Stoga, imajući u vidu navedeno, kao i obavezu države Crne Gore, kao kandidata za članstvo u EU, da realizuje ciljeve iz Akcionog plana za ispunjavanja završnog mjerila, predlažu se jasne smjernice za izricanje krivičnih sankcija u slučajevima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom.

5.1. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti

Sudovi treba da vode računa da krivične sankcije za krivična djela nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom budu proporcionalne težini djela i njegovim posljedicama, te da odražavaju ozbiljnost povrede fizičkog i psihičkog integriteta žrtve i zavisnih članova porodice, prvenstveno djece.

Svaka presuda treba da sadrži jasno objašnjenje razloga zbog kojih je sud izabrao određenu vrstu i visinu krivične sankcije, kao i način na koji je cijenio otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, te na koji način izrečena krivična sankcija doprinosi ciljevima generalne i specijalne prevencije.

Posebno se naglašava da sudije treba da uzmu u obzir rodnu perspektivu ovih krivičnih djela, kao i specifičnost odnosa između žrtve i učinioca krivičnog djela.

Treba imati u vidu da se okolnost koja je obilježje krivičnog djela ne može uzeti u obzir i kao otežavajuća, odnosno olakšavajuća okolnost, izuzev ako prelazi mjeru koja je potrebna za postojanje krivičnog djela ili određenog oblika krivičnog djela ili ako postoje dvije ili više ovakvih okolnosti, pa je

samo jedna dovoljna za postojanje težeg, odnosno lakšeg krivičnog djela (čl. 42 st. 3 Krivičnog zakonika Crne Gore).

5.1.1. Otežavajuće okolnosti

Sudije treba da pravilno prepoznaju i ocijene okolnosti kao otežavajuće, naročito kada postoji:

- **Zloupotreba odnosa povjerenja i moći (krug povjerenja):**

Posebno cijeniti koncept „kruga povjerenja“ i zloupotrebu autoriteta u kontekstu otežavajućih okolnosti, u situaciji kada je okrivljeni iskoristio odnos povjerenja ili moći prema žrtvi. Sud treba posebno da obrazloži uticaj zloupotrebe povjerenja i moći na žrtvu, te da tu činjenicu tretira kao otežavajuću okolnost.

- **Posebna okolnost za odmjeravanje kazne (shodno članu 42 stav 2 KZCG):**

Ako je krivično djelo učinjeno prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica s invaliditetom, trudna žena, starija lica, izbjeglice), sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću.

- **Posebna ranjivost žrtve:**

Svaka žrtva kod ovih krivičnih djela se smatra ranjivom, imajući u vidu prirodu krivičnih djela kojima se na najgrublji način krše osnovna ljudska prava i slobode. Međutim, sud treba da prepozna i dodatnu ranjivost pojedinih žrtava, koja može biti posljedica njihove starosne dobi, zdravstvenog ili psihičkog stanja ili trajanja nasilja. Ova procjena mora biti pažljivo cijenjena u svakom konkretnom slučaju i zasnovana na svim dostupnim dokazima, jer nijesu sve ranjivosti odmah vidljive.

Sudska presuda treba da bude adekvatan odgovor na teške psihičke krize kroz koje prolaze žrtve ovih krivičnih djela, a koje su nastale kao posljedica samog krivičnog djela i samo takvim odgovorom suda na bol i preživljene patnje, žrtve mogu biti osnažene da kroz život nastave s pravednom satisfakcijom.

Ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica s invaliditetom, trudna žena, starija

lica, izbjeglice), sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću (član 42 stav 2 Krivičnog zakonika Crne Gore).

- **Radnje okrivljenog usmjerene na sprečavanje prijave i traženja pomoći:**

Posebno se cijene sve radnje koje je okrivljeni preduzeo kako bi spriječio žrtvu da prijavi krivično djelo ili da potraži pomoć. Svaki takav pokušaj otežava rad pravosuđa i ugrožava sigurnost žrtve, stoga broj i ozbiljnost tih radnji treba uvijek procjenjivati prilikom odmjeravanja kazne, osim ako se navedene radnje ne kvalifikuju kao krivično djelo, u kom slučaju bi se radilo o sticaju krivičnih djela.

- **Kada je žrtva primorana da napusti dom:**

Kad je žrtva primorana da napusti dom ili kada okrivljeni preduzima radnje koje imaju za cilj isključenje žrtve iz zajedničkog prebivališta, takvo ponašanje predstavlja ozbiljnu otežavajuću okolnost jer ukazuje na težinu i učestalost nasilja.

- **Uticaj na djecu:**

Sud treba posebno da cijeni slučajeve u kojima su djeca svih uzrasta izložena direktnom ili indirektnom nasilju tzv. „djeca svjedoci“, uključujući zloupotrebu dogovora o kontaktu s djetetom radi izvršenja krivičnog djela. Termin „djeca svjedoci“ ne odnosi se samo na djecu koja su prisutna tokom nasilja i koja su aktivni svjedoci, već i na onu koja su izložena atmosferi nasilja ili su izložena dugotrajnim posljedicama takvog nasilja, bez obzira na uzrast. Ove okolnosti dodatno pogoršavaju štetne posljedice djela i zahtijevaju stroži pristup suda.⁴⁸

- **Ranija osuđivanost i istorija nepoštovanja ranije izrečenih mjera bezbjednosti:**

Sud mora uzeti u obzir ranije osude za ista ili istovrsna krivična djela, kao i istoriju nepoštovanja mjera bezbjednosti (zabrana prilaska i slično). Ove

⁴⁸ **Vodiči i preporuke UN-a** (Model Strategies and Practical Measures):

Iako mlađa djeca možda nijesu svjesna događaja, međunarodni standardi preporučuju da se prilikom procjene krivice i težine djela uzme u obzir potencijalni efekat na razvoj djeteta, tj. da prisustvo djeteta može biti otežavajuća okolnost i signal ozbiljnosti djela, posebno kada je riječ o roditeljima ili starateljima.

Evropski sud za ljudska prava (ECtHR):

U slučajevima nasilja u porodici ili zanemarivanja, ECtHR često ističe zaštitu ranjivih članova, uključujući djecu, bez obzira na njihovu starost. Sudovi naglašavaju da svaki oblik nasilja u prisustvu djeteta može imati dugoročne psihološke posljedice, čak i ako dijete nije svjesno u trenutku događaja (Slučaj: Eremia i ostali protiv Republike Moldavije (Predmet br. 3564/11, presuda od 28. maja 2013)).

okolnosti ukazuju na upornost okrivljenog koju je iskazao prilikom izvršenja krivičnog djela i na postojanje povećanog rizika od ponavljanja nasilja.

- **Cjelokupna istorija nasilja:**

Sud bi trebalo da uzme u obzir različite krivične i prekršajne postupke koji se odnose na niz nasilnih radnji koje je ista osoba počinila nad istom žrtvom i da ocijeni slučaj istorije nasilja u cjelini. Naglašava se važnost koordinacije unutar pravnog sistema i uzimanja u obzir cjelokupne istorije zlostavljanja i krivičnog djela prilikom donošenja odluka o odgovarajućoj krivičnoj sankciji.

Sud bi trebalo jasno da obrazloži da ranije izrečene prekršajne sankcije, iako nijesu krivične, mogu imati značaj prilikom odmjerenja kazne jer ukazuju na obrazac kontinuiranog nasilja.

- **Krivično djelo učinjeno od strane dvije ili više osoba koje zajedno djeluju:**

Sud treba posebno da cijeni okolnost kada je krivično djelo učinjeno u saučesništvu, jer zajedničko djelovanje više izvršilaca povećava stepen organizovanosti i planiranja, te ukazuje na veći stepen društvene opasnosti. Takvi slučajevi često dovode do intenzivnijeg osjećaja bespomoćnosti i straha kod žrtve, posebno u situacijama kada više počinilaca vrši pritisak, prijetnje ili fizičko nasilje prema oštećenoj osobi.

- **Krivična djela koja su bila praćena ekstremnim stepenima nasilja. To se odnosi na čine fizičkog nasilja koje je izuzetno velikog intenziteta i predstavlja rizik za život žrtve:**

Sud treba da cijeni kada je djelo izvršeno uz primjenu naročito surovog ili brutalnog nasilja, jer takav način izvršenja ukazuje na visok stepen agresivnosti, nehuman odnos prema žrtvi i potpunu odsutnost empatije. Ove okolnosti ukazuju na izrazito povećan rizik od ponavljanja nasilja i zahtijevaju strožu kaznenu reakciju radi zaštite žrtve i društva u cjelini.

- **Krivična djela iz oblasti seksualnog nasilja, izvršena putem informaciono-komunikacionih tehnologija:**

Sud treba da cijeni kao otežavajuću okolnost činjenicu da je okrivljeni djelo izvršio uz upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija

(osim ako to nije propisano kao obilježje posebnog krivičnog djela) čime je olakšao pristup žrtvi, povećao intenzitet povrede i omogućio trajno i ponovljivo digitalno izlaganje žrtve. Način izvršenja putem IKT ukazuje na viši stepen pripreme i upornosti u postupanju, kao i na mogućnost širenja i dugotrajnosti posljedica po žrtvu. Ove okolnosti povećavaju stepen društvene opasnosti djela i stepen krivice okrivljenog, zbog čega se snažno preporučuje da ih sud cijeni kao otežavajuće u smislu odmjeraivanja kazne.

5.1.2. Olakšavajuće okolnosti

- **Posebna pažnja pri ocjeni olakšavajućih okolnosti:**

Prilikom ocjene olakšavajućih okolnosti, sud bi trebalo da postupi s posebnom pažnjom, imajući u vidu prirodu djela i položaj žrtve. Lične prilike okrivljenog (porodično stanje, zaposlenje, imovno stanje), ne smiju se automatski uzimati kao olakšavajuće okolnosti, naročito u predmetima koji uključuju članove porodice. Posebna pažnja se preporučuje prilikom ocjene olakšavajućih okolnosti u predmetima u kojima se u ulozi žrtava nalaze djeca i maloljetna lica.

Poseban oprez se preporučuje prilikom ocjene olakšavajućih okolnosti u predmetima u kojima su žrtve djeca i maloljetna lica.

- **Priznanje krivice i iskreno kajanje:**

Priznanje krivice i iskreno izražavanje kajanja mogu biti olakšavajuće okolnosti samo ako su potkrijepljeni konkretnim dokazima o prihvatanju odgovornosti i svijesti o ozbiljnosti krivičnog djela i stvarnoj želji za promjenom kod okrivljenog. Sudske odluke treba da sadrže i pojašnjenje zbog čega navedene okolnosti imaju karakter olakšavajućih okolnosti. Formalno priznanje krivice u cilju izbjegavanja teže kazne ne bi trebalo da se cijeni kao olakšavajuća okolnost.

- **Ponašanje okrivljenog nakon izvršenja krivičnog djela i njegovo zdravstveno stanje:**

Korektno držanje okrivljenog pred sudom ne može se smatrati olakšavajućom okolnošću. Takođe, zdravstveno stanje okrivljenog i njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog djela, mogu se uzeti u obzir

samo ako su relevantni za konkretni slučaj. Sud treba da cijeni ukoliko postoje dokazi o istinskom prepoznavanju potrebe za promjenom i dokazi o dobijanju stručne pomoći ili liječenja kako bi se ta promjena postigla.

- **Stav žrtve:**

Stav žrtve o tome kako treba kazniti okrivljenog ne može se cijeniti kao olakšavajuća okolnost, jer sud donosi presudu u ime Crne Gore i time izražava društvenu osudu za krivično djelo. Takav stav nije u skladu sa standardima Istanbulske konvencije, koja izričito zahtijeva da odluke nadležnih državnih organa ne zavise od toga da li će žrtve povući svoje izjave i prijave.⁴⁹

Izjave žrtve mogu biti od značaja samo u pogledu utvrđivanja ponašanja okrivljenog nakon izvršenja djela, tj. da pomogne sudiji da zaključi da li se zaista pokajao, da li postoji želja i namjera da se otklone posljedice i poprave odnosi, ali ne smiju biti presudne prilikom odlučivanja o vrsti krivične sankcije ili o visini kazne. Krivična sankcija treba da bude proporcionalna težini djela i uticaju na žrtvu, a ne izraženim željama žrtve. Sud je dužan da utvrdi da li je okrivljeni kriv i da odredi odgovarajuću krivičnu sankciju na osnovu zakona i okolnosti u predmetu.

Ovo je naročito važno u slučajevima nasilja nad ženama i seksualnog nasilja nad djecom, gdje se žrtva može nalaziti pod emocionalnim, ekonomskim ili društvenim pritiscima da minimizira učinjeno krivično djelo ili oprosti učiniocu. Sud treba da prepozna te okolnosti i postupa u skladu s načelom zaštite žrtve i interesa pravde. To znači da su sudovi dužni da izreknu djelotvorne sankcije koje odvraćaju od izvršenja djela, bez obzira na izjašnjenje žrtve.

- **Starost okrivljenog:**

Kada se uzima u obzir starosna dob okrivljenog, treba posebno procijeniti starosnu kategoriju od 18 do 21 godine (mlađa punoljetna lica), jer je ovaj period ključan za razvoj ličnosti i društvenu reintegraciju. Starosnu dob okrivljenog treba cijeniti u skladu s prirodom izvršenog krivičnog djela, vodeći računa o svim utvrđenim činjenicama i okolnostima utvrđenim u konkretnom slučaju.

49 Član 55 stav 1, Savjet Evrope. (2011). Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (CETS br. 210), čl. 55(1). Strazbur: Savjet Evrope.

5.3. Postupanje suda u postupku ocjene predloženog sporazuma o priznanju krivice

- Prilikom odlučivanja o zaključenom sporazumu o priznanju krivice sudovi se upućuju na Smjernice za primjenu sporazuma o priznanju krivice⁵⁰, koje su izradili Vrhovni sud Crne Gore i Vrhovno državno tužilaštvo Crne Gore.
- Sudovi treba da zauzmu aktivniji pristup prema predloženom sporazumu o priznanju krivice; sud ne administrira podnijeti sporazum o priznanju krivice, već odmjerava kaznu. Stoga, preporučuje se sudu da s pojačanom pažnjom cijeni postojanje svih uslova u postupku usvajanja sporazuma o priznanju krivice, a posebno u dijelu ocjene ugovorene sankcije, kako bi se postigla svrha izricanja krivičnih sankcija.
- Na osnovu Smjernica, sudovi su pozvani da posvete više pažnje obrazloženju sudskih odluka u dijelu odmjeravanja kazne primjenom opštih pravila o odmjeravanju kazne shodno čl. 42 Krivičnog zakonika Crne Gore, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti da kazna bude manja ili veća, s posebnim osvrtom na konkretne i valjane razloge u pogledu ocjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti.
- U cilju donošenja odluke o ocjeni prihvatljivosti sporazuma o priznanju krivice, sudovi su takođe pozvani da imaju u vidu prirodu, zaštitni objekat i težinu krivičnih djela (između ostalih i bilo koje krivično djelo učinjeno na štetu maloljetnog lica), kao i obim kriminalne aktivnosti u svakom konkretnom slučaju.

5.4. Posebnosti u postupcima s maloljetnim licima kao učiniocima krivičnih djela i djecom žrtvama krivičnih djela

- Prilikom donošenja odluke o sankciji maloljetnim licima kao učiniocima krivičnih djela, sud treba pažljivo da uskladi zaštitu prava i interesa žrtava s načelima postupanja prema maloljetnicima. U krivičnim postupcima koji se vode prema maloljetnicima, kao učiniocima krivičnih djela protiv polne slobode, pozivaju se sudovi da prilikom izbora krivične sankcije pažljivo cijene osnovna načela o postupanju prema maloljetniku kao učiniocu krivičnog djela i to u kontekstu zaštite prava i interesa žrtava, imajući u vidu da je seksualno nasilje nad djecom ozbiljno kršenje

50 https://sudovi.me/static/vrhs/doc/SMJERNICE_ZA_PRIMJENU_SPK.pdf

temeljnih ljudskih prava. Svako suprotno postupanje vodilo bi utisku o nekažnjivosti za ozbiljna i teška krivična djela iz oblasti krivičnih djela protiv polnih sloboda.

- Pozivaju se sudovi da s pojačanom pažnjom cijene sve otežavajuće i olakšavajuće okolnosti na strani okrivljenog, koje su relevantne u konkretnom slučaju, posebno imajući u vidu da je dijete osoba najranije životne dobi, na koje učinjena djela ostavljaju posebno tešku traumu, da je potrebno da se njihova ličnost razvija u odsustvu straha i osnažuje njihova krhka intelektualna sposobnost.
- Posebna pažnja se posvećuje slučajevima seksualnog nasilja nad djecom, kao i traumama koje takva djela ostavljaju, a ovo posebno polazeći od činjenice da je predmetno krivično djelo učinjeno prema maloljetnom licu, u kom slučaju se mora voditi računa o okolnosti unapređenja poštovanja prava maloljetnih lica, koja treba da uživaju najveću podršku i najvišu zaštitu u društvu kada je riječ o djelima nasilja nad njima, a posebno kada je riječ o djelima protiv polne slobode.
- Preporučuje se sudovima da u okviru postupka odmjeravanja kazne dosljedno primijenjuju pravni stav Vrhovnog suda Crne Gore, izražen u presudi po zahtjevu za zaštitu zakonitosti, primijenjujući međunarodne standarde za procjenu „kruga povjerenja” žrtve u kontekstu otežavajućih okolnosti na strani okrivljenog lica, čime će se uticati na visinu izrečene kazne.

U tom smislu u pomenutoj odluci Vrhovnog suda Crne Gore je navedeno: „...da je iskoristio dugogodišnji prijateljski i komšijski odnos između svoje porodice i porodice oštećene, da je oštećenu kao dijete gledao kako raste i sazrijeva u djevojčicu, da je ona prema njemu imala odnos kao prema starijem komšiji, očevom prijatelju, ocu njene drugarice i da je uslijed tih okolnosti bila dodatno iskorišćena...”.

5.5. Obrazloženje sudskih odluka

- Pravo na pravično suđenje, predviđeno članom 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, podrazumijeva i pravo na obrazloženu odluku, koje pravo je uspostavljeno upravo praksom Evropskog suda za ljudska prava i njegovim tumačenjem člana 6 Konvencije. U skladu s tim tumačenjem odluka mora da sadrži obavezujuće standarde valjane argumentacije i obrazloženja tj. samo obrazložena odluka omogućava

da sud koji odlučuje o pravnom lijeku može da ispita ispravnost postupanja i provjeri opravdanost zaključaka koji su iznijeti u pobijanoj odluci, povodom relevantnih faktičkih i pravnih pitanja.

- Preporučuje se sudovima da prilikom izbora vrste i visine krivične sankcije daju jasne i potpune razloge za obrazloženje odluke u dijelu izrečene krivične sankcije i time postupe u skladu s praksom Evropskog suda za ljudska prava, slijedeći standarde dobro obrazložene sudske odluke.
- Sud je dužan dati dovoljne i konkretne razloge za izrečenu krivičnu sankciju, posebno u dijelu ocjene otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, uz navođenje konkretnih i valjanih razloga koji govore u prilog tome zašto neku okolnost treba uzeti kao otežavajuću ili olakšavajuću, a naročito dovodenju u vezu tih okolnosti s učinjenim krivičnim djelom i konkretnim učinocem.
- Sudovi bi trebalo u obrazloženjima presuda jasno da ističu važnost ciljeva generalne i specijalne prevencije, kao i jasnu poruku nulte tolerancije prema seksualnom i rodno motivisanom nasilju.
- U obrazloženju presude sud treba jasno da ukaže na motive i posljedice nasilja, njegovu učestalost i intenzitet, te da naglasi da su nasilje nad ženama i seksualno nasilje nad djecom ozbiljna krivična djela koja zahtijevaju odlučan odgovor pravosuđa.
- U obrazloženju sudske odluke, sud treba da se pozove na obavezu države da štiti žrtve nasilja u skladu s Istanbulskom konvencijom, Konvencijom o pravima djeteta i relevantnim odredbama Krivičnog zakonika Crne Gore. Na taj način se doprinosi ostvarivanju međunarodnih obaveza i jačanju pravne sigurnosti.
- Ovako obrazložene odluke doprinose transparentnosti, pravnoj sigurnosti i poštovanju prava svih učesnika u postupku.
- Sudovi treba da primijenjuju praksu Evropskog suda za ljudska prava, prema kojoj rodno zasnovano nasilje, silovanje i seksualno zlostavljanje predstavljaju postupanja na koje se primijenjuje član 2 Konvencije (pravo na život), član 3 (zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja), a uključuje i temeljne vrijednosti i bitne aspekte „privatnog života“, u smislu članova 8 Evropske konvencije (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) i 14 (zabrana diskriminacije). Ovakva praksa obavezuje sudove da se u njihovim odlukama prepoznaju širi kontekst nasilja i njegov uticaj na dostojanstvo i sigurnost žrtve.

6 Okolnosti koje treba cijeniti prilikom izricanja mjera bezbjednosti iz članova 77 a i 77 b Krivičnog zakonika Crne Gore

Kod navedenih mjera bezbjednosti sud je dužan da cijeni konkretne okolnosti svakog slučaja u cilju zaštite žrtve i sprječavanja ponavljanja nasilja.

Okolnosti koje je važno cijeniti kod ovih mjera su:

1. Težina i priroda nasilja

- Da li je nasilje bilo fizičko, psihičko, seksualno, ekonomsko, da li se to nasilje ponavljalo, da li je korišćeno oružje ili prijetnja oružjem, da li je žrtva zadobila povrede i kojeg stepena, (dakle stepen iskazanog nasilja prema žrtvi).

2. Procjena stepena opasnosti po žrtvu i njeno okruženje

- Treba cijeniti stepen opasnosti prema žrtvi i članovima porodice, odnosno da li je realna opasnost (visok rizik) od ponavljanja nasilja, s obzirom na okolnosti slučaja, utisak žrtve kao i raniju osuđivanost nasilnika, te da li je nasilje bilo intenzivno, tj. izuzetno velikog intenziteta i predstavlja rizik za život žrtve. Treba cijeniti ponašanje okrivljenog nakon izvršenog djela, to jeste da li se ponašao agresivno, da li je uticao na žrtvu i svjedoke, da li je prekršio ranije izrečene mjere (mjere bezbjednosti ili zaštitne mjere), da li postoji potreba za hitnom zaštitom žrtve (da li je uslijed iskazanog stepena nasilja i straha morala da potraži pomoć radi smještaja i bila prinuđena da napusti zajedničko domaćinstvo), da li je žrtva bila u kontinuiranom strahu od nasilnika u zajedničkom domaćinstvu.

3. Porodični i stambeni odnos i položaj žrtve

- Sud procijenjuje porodične i stambene odnose, odnosno da li nasilnik i žrtva žive u zajedničkom domaćinstvu, da li imaju djece, kako na djecu utiče njegovo prisustvo, da li se radi o ranjivoj žrtvi (dijete, starija osoba, osoba s invaliditetom i druge).

7

Dodatne preporuke za sudsku praksu

- Pozivaju se sudovi da uvijek teže donošenju odluke o imovinsko-pravnom zahtjevu žrtve u okviru krivičnog postupka, umjesto upućivanja na parnicu i dodatnu viktmizaciju žrtve kroz dugotrajni građanski postupak.
- Sud treba da osigura da odluka o imovinsko-pravnom zahtjevu obuhvata pravičnu novčanu naknadu, troškove psihološke i medicinske rehabilitacije, te druge oblike obeštećenja u skladu s nacionalnim i međunarodnim standardima zaštite žrtava.
- Dosljedno primijenjivati Smjernice Vrhovnog suda za unaprjeđenje sudske prakse u postupcima naknade štete žrtvama trgovine ljudima i drugih teških krivičnih djela, kao i odluke Evropskog suda za ljudska prava koje se odnose na postupanje s ranjivim žrtvama i obavezu države da osigura efektivnu istragu i sankcionisanje počinitelaca.
- Nastaviti s obukama sudija na teme iz oblasti „onlajn” i „uživo” seksualnog nasilja nad djecom, iz prakse Evropskog suda za ljudska prava, koja upućuje da silovanje i teško seksualno zlostavljanje predstavljaju postupanja na koje se primijenjuje član 3 Konvencije - zabrana mučenja, a uključuje i temeljne vrijednosti i bitne aspekte „privatnog života”, u smislu člana 8 Evropske konvencije - pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života. Sistemske i praktične obuke treba da obuhvate i relevantne standarde iz Lanzarote i Budimpeštanske konvencije.
- Nastaviti s obukama na teme iz oblasti rodno zasnovanog nasilja, s posebnim fokusom na praksu Evropskog suda za ljudska prava.

